

6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993р. № 3792-ХІІ (в редакції Закону України від 11.07.2001 р. № 2627-ІІІ) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – ст. 64.

7. Орлюк О.П. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : [підруч. для студ. вищих навч. закладів] / [О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре»,

2007. – 696 с.

8. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003 р. – № 40. – ст. 356.

9. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» // Вісник господарського судочинства від 2012. – 2012 р. – № 6. – С. 57.

УДК 347.440.763(477)

ВИДИ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Лукасевич-Крутник І.С., к. ю. н.,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільський національний економічний університет

Стаття присвячена дослідженню видів договорів перевезення та критеріїв їх поділу на підставі аналізу норм Цивільного кодексу України та інших актів законодавства України, теоретичних досліджень українських науковців.

Ключові слова: перевезення, договір перевезення, договір перевезення вантажу, договір перевезення пасажирів та багажу, договір чартеру, договір перевезення в прямому змішаному сполученні, довгостроковий договір, договір перевезення транспортом загального користування.

Статья посвящена исследованию видов договоров перевозки и критериев их разделения на основе анализа норм Гражданского кодекса Украины и других актов законодательства Украины, теоретических исследований украинских ученых.

Ключевые слова: перевозки, договор перевозки, договор перевозки груза, договор перевозки пассажиров и багажа, договор чартера, договор перевозки в прямом смешанном сообщении, долгосрочный договор, договор перевозки транспортом общего пользования.

Lukasevych-Krutnyk I.S. THE TYPES OF THE CONTRACTS OF CARRIAGE UNDER THE CIVIL CODE OF UKRAINE

The article investigates the types of the contract of carriage and criteria for their division according to the analysis of the norms of the Civil Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine, theoretical researches of Ukrainian scientists.

Key words: transportation, contract of carriage, carriage of passengers and cargo, charter contract, carriage of direct combined, long-term agreement, contract of carriage by public transport.

Постановка проблеми. В умовах входження України в європейську спільноту договірне регулювання відносин відіграє надзвичайно важливе значення. Одним із договорів, актуальність дослідження якого в сьогоденні умовах зростає, є договір перевезення. Адже успішний розвиток економіки держави неможливий без вдосконалення транспортної сфери, яку опосередковують саме договори перевезення.

Ступінь розробленості проблеми. Варто зазначити, що загальна характеристика договорів перевезення та їх окремі різновиди були предметом дослідження в працях багатьох українських науковців, серед яких: В.В. Луць, С.Д. Русу, І.О. Безлюдько, І.В. Булгакова, Е.М. Деркач, І.А. Діковська, О.В. Клепікова, Т.О. Колянковська, О.С. Кужко, О.М. Нечипуренко, Г.В. Самойленко, Л.Я. Свистун, Є.Д. Стрельцова, Р.І. Таш'ян, М.Л. Шелухін та ін.

Проте поза увагою вчених залишилось дослідження видів договорів перевезення та критеріїв, на підставі яких вони виділені як самостійні різновиди крізь призму норм Цивільного кодексу України та інших актів законодавства України. Адже поділ договорів на

групи за встановленими критеріями дозволяє удосконалити їх правове регулювання та встановити систему.

Мета даної статті – дослідження видів договорів перевезення та визначення критеріїв їх поділу на підставі аналізу норм Цивільного кодексу України та інших актів законодавства України, теоретичних досліджень вітчизняних науковців.

Виклад основного матеріалу. У кодифікованому акті цивільного законодавства України – Цивільному кодексі України – договори перевезення регулюються положеннями Глави 64 «Перевезення» (статті 908 – 928) та Глави 65 «Транспортне експедирування» (стаття 929 – 935) [1].

У нормах Глави 64 Цивільного кодексу України зазначено різні види договорів перевезення: договір перевезення вантажу, договір перевезення пасажирів та багажу, договір чартеру (фрахтування), договір перевезення в прямому змішаному сполученні, довгостроковий договір, договір перевезення транспортом загального користування. Зазначені договори виділено за різними критеріями. Спробуємо визначити їх та проаналізувати,

чи всі види договорів перевезення закріплені в нормах Цивільного кодексу України.

У ч. 1 ст. 908 Цивільного кодексу України закріплюється норма, що перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договорами перевезення. Таким чином, залежно від об'єкта на законодавчому рівні закріплюються такі види договорів перевезення: договір перевезення вантажу, договір перевезення пасажирів, договір перевезення багажу та договір перевезення пошти.

Не всі дефініції названих договорів сформульовані в нормах Цивільного кодексу України. У кодексі зазначено лише визначення поняття договору перевезення вантажу (ч. 1 ст. 909 ЦК України) та договору перевезення пасажирів та багажу (ч. 1 ст. 910 ЦК України). При цьому для договору перевезення пасажирів та багажу закріплено спільне визначення поняття.

Включення в єдине поняття договору перевезення як пасажирів, так і багажу не дає підстав для висновку про правову єдність цих двох договорів. Крім того, юридичні ознаки їх різні: договір перевезення пасажирів є консенсуальним, а договір перевезення багажу – реальний. Письмове оформлення цих договорів також різне: укладення договору перевезення пасажирів підтверджується проїзним документом (квитком), а здавання пасажирів багажу, вантажобагажу – відповідно, багажними, вантажо-багажними квитанціями [2, с. 529].

Визначення поняття договору перевезення пошти в нормах Цивільного кодексу України не закріплюється. Хоча якщо закріплюється поняття договору перевезення трьох із названих в ч. 1 ст. 908 Цивільного кодексу України об'єктів, було б логічним закріпити в нормах цього кодифікованого акту також визначення поняття договору перевезення пошти.

Аналіз законодавства свідчить, що в договорах перевезення можуть бути й інші об'єкти. Так, Цивільний кодекс України як різновид договору перевезення зазначає договір чартеру (фрахтування). Із дефініції цього договору, наведеної у ч. 1 ст. 912 Цивільного кодексу України, випливає, що він відрізняється від інших договорів перевезення за об'єктом. Ним може бути вся або частина місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для здійснення перевезень вантажу, пасажирів, багажу, пошти.

Транспортний засіб як об'єкт виступає також відповідно до іншого різновиду договору перевезення – договору буксирування. Про нього не згадується в нормах Цивільного кодексу України. Він застосовується на морському та внутрішньому водному видах транспорту, тому регулюється спеціальним законодавством у цій сфері. Так, відповідно до ст. 222 Кодексу торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. [3] та ст. 126 Статуту внутрішнього водного транспорту СРСР від 15 жовтня 1955 р. [4] об'єктом цього різновиду договору перевезення може виступати судно або інший плавучий об'єкт.

Відповідно до Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджених наказом Міністерством транспорту та зв'язку

України від 27.11.2006 р. № 1196, самостійним об'єктом договору перевезення є вантажобагаж [5].

Згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 908 Цивільного кодексу України законодавець виділяє договори перевезення залежно від виду транспорту. Особливості договірної регуляції перевезень окремими видами транспорту визначаються транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами. Так, відповідно до спеціального законодавства України у сфері надання транспортних послуг виділяють договір повітряного перевезення (відповідно до Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 р. [6]), договір морського перевезення (відповідно до Кодексу торговельного мореплавства України [3]), договір перевезення залізничним транспортом (відповідно до Статуту залізниць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. [7]), договір перевезення внутрішнім водним транспортом (відповідно до Статуту внутрішнього водного транспорту СРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 15 жовтня 1955 р. [4]), договір перевезення автомобільним транспортом (відповідно до Статуту автомобільного транспорту УРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 27 червня 1969 р. [8]).

Крім згаданих, існує ще один вид транспорту – трубопровідний, який перекачує нафту, газ, воду тощо. Проте відносини, що складаються при транспортуванні цих продуктів трубопроводами, регулюються або законодавством про поставки, або законодавством про постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу. Організація, що експлуатує трубопровід, водночас і є володільцем продукції, яка перебуває у трубопроводі [9, с. 486].

У ч. 3 ст. 306 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. зазначається про космічний транспорт [10]. Хоча в законодавстві України договір перевезення космічним транспортом не закріплено як самостійний різновид договору перевезення, у світовій практиці перевезення фізичних осіб на певні космічні об'єкти не є новим [11]. Тому, очевидно, в майбутньому можна буде говорити про регулювання таких відносин перевезення в Україні на підставі договірної конструкції.

Норми Цивільного кодексу України не закріплюють, що договори перевезення всіма видами транспорту залежно від сфери перевезення поділяють на договори перевезення всередині країни (внутрішні) та договори перевезення за кордон або з-за кордону (міжнародні).

Якщо договори міжнародного перевезення незалежно від виду транспорту мають однакову назву, то договори на здійснення внутрішніх перевезень можуть мати специфічну назву. Так, при здійсненні перевезень між портами України й іноземними портами укладаються договори на здійснення міжнародних перевезень (ст. 132 КТМ України), тоді як при здійсненні морських перевезень українськими та іноземними суднами між портами України укладаються договори на здійснення каботажних перевезень (ст. 131 КТМ України).

При здійсненні автомобільних перевезень договори перевезення всередині країни можна поділити на договори на здійснення міських перевезень (в межах населеного пункту), приміських перевезень (за маршрутом, який з'єднує населені пункти і протяжність якого не перевищує 50 км), міжміських перевезень (за маршрутом, який з'єднує населені пункти і протяжність якого перевищує 50 км. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» від 05 квітня 2001 р. [12]).

Залежно від того, чи здійснюється перевезення одним чи кількома видами транспорту, виділяють договори перевезення в місцевому, прямому й прямому змішаному сполученні.

За договорами в місцевому сполученні перевезення здійснюється однією транспортною організацією в межах одного виду транспорту (наприклад, між пунктами, розташованими на мережі однієї залізниці). За договорами в прямому сполученні перевезення здійснюється двома або більше транспортними організаціями одного виду транспорту.

Перевезення в місцевому та прямому сполученні не виділяється як самостійний вид перевезень чи договору перевезення в нормах Цивільного кодексу України. Правове регулювання таких договорів відносин здійснюється спеціальними актами. Наприклад, на залізничному транспорті – відповідно до пункту 1.7. Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України [5].

Перевезенням у прямому змішаному сполученні присвячена ст. 913 Цивільного кодексу України. Таке перевезення здійснюється кількома видами транспорту за єдиним транспортним документом.

Договір перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти в прямому змішаному сполученні є одним із самостійних договорів перевезення. Його значення і роль полягають у правовому регулюванні процесу перевезення, в якому беруть участь два або більше видів транспорту, а також пояснюється різноманітністю транспортної системи держави та різним її технологічним рівнем, що, відповідно, створює об'єктивну неможливість задоволення вимог споживачів одним видом транспорту [2, с. 534].

Перевезення в прямому змішаному сполученні регулюється транспортними кодексами (наприклад, ст. 13 КТМ України), статутами (Розділ V Статуту залізниць України), окремими нормами законів України (ст. 18 Закону України «Про залізничний транспорт» від 04 липня 1996 р. [13]). Для деяких видів транспорту Міністерством транспорту України прийнято спеціальні правила, зокрема Правила перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні, затверджені наказом Міністерства транспорту України від 28.05.2002 р. № 334 [14].

Наступний із договорів, який виокремлено в нормах Цивільного кодексу України, є довгостроковий договір. Він укладається між перевізником і власником (володільцем) вантажу в разі необхідності здійснення систематичних перевезень. Відповідно до ч. 2 ст. 914 ЦК України за довгостроковим договором перевізник зобов'язується у встановлені строки прийма-

ти, а власник (володілець) вантажу – передавати для перевезення вантаж у встановленому обсязі. У довгостроковому договорі перевезення вантажу встановлюються обсяг, строки та інші умови надання транспортних засобів і передання вантажу для перевезення, порядок розрахунків, а також інші умови перевезення.

Термін «довгостроковий договір», окрім норм Цивільного кодексу України, вживається в нормативно-правових актах, що регулюють договірні відносини перевезення залізничним транспортом. Наприклад, у п. 18 Статуту залізниць України, відповідно до якого місячне планування перевезення вантажів здійснюється залізницями відправлення на основі поточних або довгострокових договорів про організацію перевезень вантажів та замовлення відправників.

Довгостроковий договір щодо інших видів транспорту має іншу специфічну назву.

При здійсненні морських перевезень довгостроковий договір називається «довготерміновим». Так, відповідно до ч. 3 ст. 128 КТМ України перевізник і вантажовідправник у разі необхідності здійснення систематичних перевезень вантажів можуть укладати довготермінові договори про організацію морських перевезень. Очевидно, в нормах не враховано положення ЦК України про те, що значення термінів «строк» і «термін» є різними, і положення КТМ України не приведені у відповідність до норм Цивільного кодексу України.

На внутрішньому водному (річковому) транспорті відповідно до п. 60 Статуту внутрішнього водного транспорту Союзу СРСР укладають навігаційні договори. Те, що названі договори є довгостроковими, впливає лише з вказівки на суб'єктний склад (відповідно до положень п. 60 це вантажовідправники і володільці суден) і те, що в таких договорах йдеться про об'єми перевезень відповідно до плану перевезень вантажів.

В автомобільних перевезеннях довгострокові договори називаються «річними». Відповідно до п. 36 Статуту автомобільного транспорту УРСР за річним договором на перевезення вантажів автомобільним транспортом автотранспортне підприємство або організація зобов'язується в установлені строки приймати, а вантажовідправник – пред'являти до перевезення вантажі в обумовленому обсязі. У річному договорі встановлюються обсяги й умови перевезень, порядок розрахунків і визначаються раціональні маршрути і схеми вантажопотоків, а також взаємна майнова відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Очевидно, законодавство України у сфері надання транспортних послуг повинно бути приведено у відповідність до норм Цивільного кодексу України шляхом запровадження єдиної термінології щодо договорів перевезення незалежно від виду транспорту, на якому вони використовуються.

Довгострокові договори за своїм призначенням належать до групи допоміжних договорів.

В юридичній літературі транспортні договори поділяють на основні та допоміжні. Основні транспортні договори опосередковують

головну сферу взаємовідносин транспортних організацій та клієнтури (договори про перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, договори буксирування). Допоміжні договори сприяють нормальній організації перевізного процесу (договори про організацію перевезень, транспортного експедирування, на експлуатацію під'їзних колій, подачу та збирання вагонів, вузлові угоди тощо) [9, с. 486].

Окрім інших, як самостійний різновид договору перевезення в нормах Цивільного кодексу України виокремлено договір перевезення транспортом загального користування (ст. 915 ЦК України). Перевезення транспортом загального користування відбувається за зверненням будь-якої особи, тому договір перевезення транспортом загального користування є публічним договором. Критерієм виділення такого договору є доступність транспорту. Тому, крім договору перевезення транспортом загального користування, до видів договорів за цим критерієм можна віднести договір перевезення іншими транспортними засобами.

Висновки. Наведене вище дослідження видів договорів перевезення за Цивільним кодексом України та критеріїв їх поділу свідчить, що норми кодифікованого акту цивільного законодавства зазначають лише деякі різновиди договорів перевезення і не охоплюють всю розгалужену та складну систему транспортних договорів, що є ґрунтом для подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України від 28.03.2003 р. – 2003. – № 11. – С. 7. – ст. 461.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.

3. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України від 21.11.1995 р. – 1995. – № 47. – ст. 349.

4. Статут внутрішнього водного транспорту СРСР: Постанова Ради Міністрів СРСР від 15 жовтня 1955 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1801400-55/card6#Public>.

5. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: Наказ Міністерством транспорту та зв'язку України від 27.11.2006 р. № 1196 // Офіційний вісник України від 20.04.2007 р. – 2007. – № 26. – С. 51. – ст. 1065.

6. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України від 09.12.2011 р. – 2011 р. – № 48, № 48-49 – С. 2024. – ст. 536.

7. Статут залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. // Офіційний вісник України від 23.04.1998 р. – 1998 р. – № 14. – С. 150. – ст. 548.

8. Статут автомобільного транспорту УРСР: Постанова Ради Міністрів СРСР від 27 червня 1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/401-69-%D0%BF/card6#Public>.

9. Луць В.В. Загальні положення про транспортні договори / Договірне право України. Особлива частина : [навч. посіб.] / [Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.] ; за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.

10. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Голос України від 14.03.2003. – № 49.

11. Космічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Космічний_туризм.

12. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 р. // Голос України від 15.05.2001 р. – № 83.

13. Про залізничний транспорт: Закон України від 4 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України від 01.10.1996 р. – 1996 р. – № 40. – ст. 183.

14. Правила перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні: Наказ Міністерства транспорту України від 28.05.2002 р. № 334 // Офіційний вісник України від 26.07.2002 р. – 2002 р. – № 28. – С. 167. – ст. 1345.